

УДК 792.78(4:477)

Цитування:

Братіцел М. Л. Традиційна екологічна культура українців у контексті стійкого розвитку сучасного суспільства. *Культура і сучасність : альманах.* № 1. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 51-56

Bratitsel M. (2020). The traditional ecological culture of Ukrainians in the context of sustainable development of modern society. *Kultura i suchasnist : almanakh*, 1, 51-56 [in Ukrainian].

Братіцел Марина Леонідівна,
асистент кафедри готельно-ресторанного і туристичного бізнесу
Київського національного університету культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9206-3479>
frog2014137@gmail.com

ТРАДИЦІЙНА ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Мета статті – виявити особливості процесу становлення та розвитку національної екологічної культури в історичній ретроспективі, а також розглянути екологічний аспект в українському етносі як один із важливих засобів розвитку екологічної культури на сучасному етапі. **Методологія дослідження** ґрунтується на сучасних культурологічних концепціях дослідження екологічної культури, основою яких є міждисциплінарний та комплексний підхід. Застосовано історико-соціологічний, комплексний, структурний, ціннісний, факторний та індуктивний методи, які є взаємодоповнюючими з огляду на міждисциплінарний характер означеного питання і посприяли систематизації різноманітних поглядів на екологічну культуру. **Наукова новизна.** Досліджено процес становлення та розвитку національної екологічної культури в історичній ретроспективі; виявлено, що розвиток екокультури відбувається всередині загальної культурної традиції та відображає типові національні особливості ставлення до природи. **Висновки.** Сформований протягом багатьох століть традиційний екокультурний досвід українського народу, як невід’ємна частина національної культури, на початку ХХІ ст. є джерелом значного потенціалу для позитивних змін в складному і тривалому процесі гармонізації стосунків суспільства і природи.

Ключові слова: екологічна культура, традиції, стійкий розвиток, довкілля, природа.

Братіцел Марина Леонідівна, асистент кафедри гостинично-ресторанного і туристичного бізнесу
Київського національного університету культури і мистецтв

Традиционная экологическая культура украинцев в контексте устойчивого развития современного общества

Цель статьи – выявить особенности процесса становления и развития национальной экологической культуры в исторической ретроспективе, а также рассмотреть экологический аспект в украинском этносе как один из важных средств развития экологической культуры на современном этапе. **Методология исследования** основана на современных культурологических концепциях исследования экологической культуры, основой которых является междисциплинарный и комплексный подход. Применены историко-социологический, комплексный, структурный, ценностный, факторный и индуктивный методы, которые являются взаимодополняющими учитывая междисциплинарный характер указанного вопроса и содействие систематизации различных взглядов на экологическую культуру. **Научная новизна.** Исследован процесс становления и развития национальной экологической культуры в исторической ретроспективе; выявлено, что развитие экоккультуры происходит внутри общей культурной традиции и отражает типичные национальные особенности отношения к природе. **Выводы.** Сформированный на протяжении многих веков традиционный экоккультурный опыт украинского народа, как неотъемлемая часть национальной культуры, в начале ХХІ века. является источником значительного потенциала для позитивных изменений в сложном и длительном процессе гармонизации отношений общества и природы. Исследование показало, что экологический аспект в украинском этносе – один из важных средств развития экологической культуры на современном этапе, весомый фактор формирования экологического сознания. Именно через различные элементы народной культуры – творчество, мифологию, религию, из поколения в поколение передаются традиции бережного отношения к окружающему миру.

Ключевые слова: экологическая культура, традиции, устойчивое развитие, окружающая среда, природа.

Bratitsel Maryna, Assistant Chair, Hotel, Restaurant and Tourism Business, Kyiv National University of Culture and Arts

The traditional ecological culture of Ukrainians in the context of sustainable development of modern society

The purpose of the article is to identify the features of the process of formation and development of national ecological culture in historical retrospective, as well as to consider the environmental aspect in the Ukrainian ethnic group as one of the important means of developing ecological culture at the present stage. **The research methodology**

is based on modern culturological concepts of ecological culture research, the basis of which is an interdisciplinary and integrated approach. The historical-sociological, complex, structural, value, factorial and inductive methods are applied, which are mutually complementary given the interdisciplinary nature of this issue and contribute to the systematization of different views on ecological culture. **Scientific novelty.** The process of formation and development of national ecological culture in historical retrospective is investigated; It has been revealed that the development of eco-culture takes place within the general cultural tradition and reflects typical national features of the attitude towards nature. **Conclusions.** Formed over many centuries, the traditional cultural experience of the Ukrainian people, as an integral part of the national culture, at the beginning of the XXI century. It is a source of the significant potential for positive changes in a complex and lengthy process of harmonization of relations between society and nature. The study showed that the environmental aspect of the Ukrainian ethnic group is one of the important means of developing an ecological culture at the present stage, a significant factor in the formation of environmental consciousness. It is through various elements of folk culture - creativity, mythology, religion, from generation to generation, that the traditions of caring for the surrounding world are transmitted.

Key words: ecological culture, traditions, sustainable development, environment, nature.

Актуальність теми дослідження. Проблема співвідношення культури та суспільства, як одне з головних питань культурології, на початку XXI ст. актуалізується в процесі розгляду екологічної культури у загальному просторі культури та співвідношенні соціальних і культурних регулятивів, а також орієнтацій особистості.

Традиційність людського ставлення до природи, як вираження сутності культури, вітчизняні дослідники [7, 123–124] протиставляють чиннику її руйнації – наступу техногенної цивілізації, апелюючи до філософських концепцій М. Бердяєва, О. Шпенглера та М. Хайдеггера, в межах яких еволюція цивілізації розглянута як створення та розвиток умов руйнування і подальшої загибелі культури. Відповідно до розвитку і трансформаційних тенденцій сучасного соціокультурного простору, зростає розуміння залежності ефективного розвитку екологічної культури від національних джерел та традиційних духовних цінностей культури.

У контексті специфіки дослідження екологічної культури як складової стійкого розвитку сучасного суспільства наголосимо, що відсутність споживацького ставлення та врахування інтересів багатьох аспектів життя ландшафту – основа традицій взаємодії людини і природи. Відповідно, вивчення екокультури українського етносу, що вміщує необхідні налаштування на гармонійну взаємодію людських спільностей та навколишнього природного середовища, а головне – способи раціонального природокористування, і детальне відновлення традицій екологічної культури українців може посприяти позитивним змінам ставлення сучасного суспільства до природи.

Мета статті – виявити особливості процесу становлення та розвитку національної екологічної культури в історичній ретроспективі, а також розглянути екологічний аспект в українському етносі як один із важливих засобів розвитку екологічної культури на сучасному етапі.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню традицій екологічної культури присвячено наукові праці А. Кібіч та І. Кібіч (2010) – автори розглядають питання збереження етнокультурної спадщини корінного населення Українських Карпат, виявляючи особливості етнекологічної ментальності гуцулів як основи формування традиційних видів господарювання та акцентуючи на трансформаційних процесах гуцульської етнокультури, зумовлених впливом суспільного прогресу; В. Татаринцева (2020) – науковець здійснює філософсько-теоретичну реконструкцію екологічної парадигми традиційної духовної культури народів Північної Євразії; А. Шаповаленко (2009) – дослідниця виявляє місце та роль традиційної екологічної культури в процесі гармонізації взаємодії природи і суспільства в соціокультурному просторі поліетнічного регіону та ін. Аналіз досліджень доводить, що вченими розглядалися різноманітні аспекти означеного питання, проте складність та багатоаспектність проблематики традицій екокультури в сучасному українському суспільстві зумовили необхідність теоретичного осмислення даного феномену на новому рівні з урахуванням попереднього досвіду його дослідження у вітчизняній та зарубіжній гуманітарній науці.

Виклад основного матеріалу. Значна частина світового біорізноманіття використовувалася людиною протягом багатьох поколінь і єдиним засобом управління природними ресурсами понад кілька тисячоліть були традиційні екологічні знання, унікальні для певної культури або суспільства.

У науковій літературі наразі відсутнє загальновизнане визначення терміну «традиційні екологічні знання», що зумовлено передусім відсутністю однозначних визначень термінів «традиційне» та «екологічне». «Традиційне» зазвичай використовується для означення культурної спадкоємності, що передається в формі соціальних настанов, утверджень, принципів та умовностей поведінки і практики,

заснованих на історичному досвіді, але постійні соціокультурні зміни, інтегрування новаторських практик і технологій ускладнюють визначення того, наскільки і які саме зміни впливають на визначення практики як традиційної. З цієї причини у науковому обігу існує тотожний термін – «екологічні знання корінних народів».

У контексті специфіки дослідження традиційної екологічної культури українців, поняття «традиційні екологічні знання» розуміємо як «сукупний обсяг знань та переконань про взаємозв'язок між живими створіннями (людьми включно) та довкіллям, що передаються з покоління до покоління засобами культурної передачі» [11, 282].

За Ф. Берксом, традиційні екологічні знання – це досвід, отриманий протягом тисяч років прямого контакту людини з довкіллям. Дослідник акцентує на тому, що не дивлячись на масштабну популяризацію даного поняття лише наприкінці ХХ ст., практика традиційних екологічних знань виникла з появою перших стародавніх культур [12, 1]. Між традиційним екологічним знанням і науковим знанням існує багато спільного, оскільки вони: є спробами осмислити світ, зробити його зрозумілим для людського розуму; засновані на спостереженнях та узагальненнях, зроблених внаслідок цих спостережень.

Від наукового екологічного знання традиційне екологічне знання відрізняється: домінуванням якості над кількістю; наявністю інтуїтивного компоненту (на відміну від суто раціонального); цілісністю; розглядом розуму та матерії разом; моральністю; духовністю; базуванням на емпіричних спостереженнях та накопичених фактах (на відміну від експериментів і систематичного, зумисного накопичення фактів), на даних, згенерованих безпосередньо користувачами ресурсів (на відміну від даних, отриманих спеціалізованими дослідниками), а також діахронічних даних [11, 4].

Як інтегрована система знань і практик, традиційне екологічне знання включає наступні аспекти: символічне значення в історії, топонімії та духовних стосунках; окрема космологія або світобачення, концептуалізація довкілля, що відрізняється від науки, частиною якої є екологія; відносини, засновані на обов'язках стосовно як членів суспільства, так і інших істот, а також інститутів управління комунальними ресурсами, заснованих на спільних знаннях та значенні [13, 38].

Традиційні знання є атрибутом співтовариств з історичною спадкоємністю практики використання ресурсів і надзвичайно важливі з точки зору соціальної та культурної цінності, а також збереження біорізноманіття.

У будь-якому суспільстві передача традиційних знань між поколіннями є складним і фундаментальним процесом, вбудованим у глибоку соціокультурну структуру. В традиційній культурі поведінка людини чітко регламентована нормами, виробленими в суспільстві – сукупністю особливих типових програм (стереотипів поведінки), обґрунтуванням яких є посилення на закон пращурів, як на головний засіб мотивування у традиційній культурі. На відміну від сучасного суспільства, основою традиційних стереотипів поведінки є не правила, а взірці та моделі (в їх основі закладено зародки релігійних, етичних, правових, екологічних та інших норм), наслідування яким є обов'язковою умовою суспільного життя [9, 20].

Традиційна екологічна культура позиціонується як «позабіологічний» спосіб адаптування до довкілля з метою забезпечення кращого пристосування до конкретних природно-географічних умов [9, 8–9]. У процесі соціокультурної адаптації етносу до довкілля формується традиційний екологічний досвід, в якому концентровано прийоми природокористування, що не порушують баланс екосистеми, а також установки на гармонійну взаємодію з природою. Такі прийоми та установки протягом століть закріплювалися в цінностях і традиціях екологічної культури українського етносу.

Екологічна парадигма традиційної культури пов'язана з її сакральними джерелами та знаходить вираження у нерозривній єдності духовних і матеріальних субстратів, що втілені у системі міфів та ритуалів – вони відображають цілісність та стійкість традиції, її безперервність та самовідтворюваність в межах культури, в тому числі за рахунок стереотипізації дійсності [8, 6].

Ірраціональний взаємозв'язок людини і природи в межах традиційної культури базується на унікальній екологічності її основ, що виражені в системі стійких, незмінних цінностей та пріоритетів. В. Татаринцев стверджує, що саме екокультурні пріоритети є регулятором поведінки групи людей, які протягом тисячоліть проживають на певній території, відповідно порушення встановлених правил екологічної поведінки може призвести до порушення традиційної картини світу, встановленого образу життя та втрати ідентичності [8, 6].

На думку вітчизняних дослідників традиційної екокультури українського етносу (В. Крисаченко, О. Любич, Л. Сидоренко, М. Хилько, А. Шевель та ін.), естетичний контекст ставлення до природи, окрім практично-утилітарного, був характерний вже для первісних общин – зокрема, в процесі вибору місця для життя, окрім наявності достатньої кількості

прісних водойм, придатності території для ведення характерного типу господарства (скотарство, землеробство, вівчарство) та інших життєвоважливих факторів враховувалися й краса місцевості.

А. Шевель, на основі аналізу праць М. Грушевського («На порозі нової України» та «Історія України»), М. Костомарова («Дві руські народності» та «Книга буття українського народу»), виявляє залежність розвитку вітчизняної культури, формування культурних орієнтацій і ментальності від природного середовища, акцентуючи на стабільно сприятливих природних умовах становлення українського етносу і «тісних» стосунках людини зі стихією, наслідками яких стали ментальні особливості українців [10, 24]. Модель світу в традиційній культурі українців формує певні світоглядні цінності та орієнтири, органічно включаючи в світобудову людину, сприяючи, завдяки глибинному відчуттю єдності з природою, осмисленню особистості як частини Всесвіту. «Міфоекологічність» сформованої даною моделлю світу свідомості полягає в свідомому включенні українцями власної долі в долю світобудови і, відповідно, розумінні важливості узгодження своїх дій з законами природи, з метою збереження природної гармонії.

На думку відомого українського вченого-філософа екології Л. Сидоренко, характерне з давніх давен українцям сприйняття природного середовища пояснюється специфікою національної традиційної господарської діяльності – землеробства [7, 120]. Дослідниця наголошує на сільських витоках української культури, що відповідає історичному визначенню поняття «культура» – обробки землі та вирощенні на цих засадах певних традицій. «Землеробське буття» українців, що безпосередньо залежало від природи, посприяло детермінації звичаїв, укладу, ментальних орієнтацій та формуванню типових рис національного характеру (працелюбство, індивідуалізм, відповідальність, прагнення покладатися лише на власні сили, розвинуте почуття справедливості, терплячість, ліризм, відчуття гармонії довкілля), раціоналізму в побутуванні, схильності до утворення гуртів та громад (дані феномени є типовими явищами соціальної генези української культури) [7, 122].

А. Шевель також стверджує, що домінуванню емоційної сфери в національному характері українці мають завдячувати кліматичним умовам, природним багатствам та пріоритетності ведення сільського господарства [10, 24].

Окремі аспекти стародавніх традицій екологічної культури українців висвітлені в творах вітчизняних письменників. Зокрема, І.

Нечуй-Левицький наголошує на закріпленій в українських ритуалах, обрядах та фольклорі унікальної програми ставлення до природи; орієнтуванні на сили природи в давніх релігійних віруваннях та українській міфології (її форми надзвичайно наближені до природних, а образи характеризуються естетичністю і натуральністю) [6, 80].

Отже, моральні та естетичні цінності, глибока релігійність та інші прояви чуттєвої сфери українського етносу безпосередньо пов'язані з землею предків, а об'єкти природного середовища наповнені сакральним змістом.

На думку дослідників, до екологічних традицій етносів належать:

- віра в рятувальні і цілющі властивості сил природи;
- шанування рослин і тварин;
- охорона унікальних природних об'єктів;
- принципи раціонального природокористування;
- розуміння відповідальності людини за протиприродні дії [4, 28].

У структурі традиційного світосприйняття українців людина, тварина, рослина та практично всі явища природи наділені специфічним сакральним статусом. Екологічна етика українського етносу базується на осмисленні природи як місця народження та життя кожної людини, а відтак головним завданням будь-якого людського суспільства є її збереження в первозданному вигляді.

Територія українських земель надзвичайно багата сировиною та різноманітними продуктами харчування. Способи та форми освоєння українцями природного середовища, дбайливого ставлення до її дарів формувалися протягом багатьох століть. Природа сприймалася людиною як, з одного боку, джерело необхідних для існування ресурсів, а з іншого, як самостійна і таємнича сила. Для традиційної культури типовим є багатогранне сенсове та символічне сприйняття природних об'єктів. Відповідно використання природних багатств вимагало дотримання чітких правил і табу, спрямованих на формування традицій дбайливого природокористування. Їх характерні особливості здебільшого залежали від районування українців, їх міфологічних вірувань і традиційно-культурних знань про природу.

Специфіка історичного розвитку територій українських земель та географічні розходження зумовили формування різних історико-етнографічних районів, а особливості природних умов вплинули на формування культурних своєрідностей окремих груп українців – бойків, лемків та гуцулів (карпатський регіон), поліщуків (північ України), литвинів (Полісся). Для кожної етнографічної групи українців характерні

самобутні традиції екологічної культури. Наприклад, культурні традиції гуцулів адаптовані до ландшафтних умов і навіть станом на друге десятиліття XXI ст. екокультурний та екологічний потенціал краю позиціонується дослідниками як унікальний, оскільки гори є «середовищем особливого співіснування людини з дикою природою» [3, 430].

Культура життєдіяльності українців відображена в способі життя, світосприйнятті, традиціях, обрядах та віруваннях. Я. Зеленчук, досліджуючи етносоціальну систему Гуцульщини, акцентує на автохтонному характері господарювання гуцулів, що мешкають на території Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей, домінуванні типових для них форм суспільного устрою, заснованих на надзвичайному рівні розвитку екологічної культури горян [2, 106]. Дослідник наголошує, що саме етносоціальні форми суспільного устрою гуцулів є вагомими чинниками в процесі збереження природного середовища території.

Екокультурний досвід українських етнічних груп – безцінне джерело традиційних знань, виражених у системі норм та заборон і може бути використаний у процесі екологічної освіти та виховання, як основа оновленої системи управління природними ресурсами, формування концепції стійкого розвитку українських територій та ін. Збереження та розвиток традиційного типу природокористування в Українських Карпатах посприяє стабілізації екологічної ситуації та дозволить зберегти традиційну культуру гуцулів, бойків та лемків, оскільки вона базується на досвіді традиційного неруйнівного господарювання.

Дослідження традиційної екологічної культури етнографічних груп українців (бойків, лемків та гуцулів) виявило необхідність збереження давніх екологічних традицій та їх використання в умовах сучасної екологічно несприятливої ситуації. Нагальною, на нашу думку, є необхідність розробки регіональної концепції стійкого розвитку, з урахуванням культурних особливостей українського етносу. Головним компонентом екокультурної складової концепції мають стати елементи традиційної екокультури етнографічних груп, зокрема, їх екологічні традиції та цінності.

Традиції екологічної культури українців, сформовані на основі величезного емпіричного досвіду, спостереження, дотримання законів природи, що керують світом, на сучасному етапі найбільше збережені у етнографічних груп, у світосприйнятті яких й донині збереглося «олюднення» природи, відчуття надзвичайного взаємозв'язку людини і природи.

На українські традиції природокористування, домінуючими в яких було надзвичайно дбайливе ставлення до флори та фауни (вони знайшли відображення у народних приказках, замовляннях, а також обрядах та піснях календарної обрядовості) вказує і В. Крисаченко [5, 16]. Один із провідних вітчизняних історіографів та дослідників екологічної культури України наголошує на доцільності звернення до національних культурних традицій загалом та усної народної творчості зокрема, як до джерела правічних знань про довкілля, засобами яких з покоління в покоління передавалися можливості людини регулювати природні процеси та події.

Надзвичайно важливу роль в системі традиційного природокористування українців Полісся ще з періоду мезоліту-неоліту відіграло збиральництво. Зі збиранням ягід пов'язані численні магічно-обрядові дії, характерні для певного етапу, наприклад, початку чи кінця ягідного сезону, початку та кінця дня збирання ягід, що вирізнялися певними магічними словесними формулами та діями [1, 31].

Екологічна культура українського народу як специфічний комплекс знань, вмінь та навичок, формувалася протягом багатьох століть, систематизуючись і закріплюючись в стереотипах поведінки, неписаних правилах стосунків людини і природи, традиціях, звичаях та обрядах. Екокультурні традиції етносів позиційовано нами як традиційні знання, накопичені протягом тисячоліть екологічної адаптації груп людей до їх різноманітних середовищ проживання, важливість яких на сучасному етапі розвитку суспільства полягає в тому, що вони можуть посприяти розробці більш ефективних заходів збереження біорозмаїття та екологічних систем у цілому, з метою сприяння стабільного розвитку.

Наукова новизна. Досліджено процес становлення та розвитку національної екологічної культури в історичній ретроспективі; виявлено, що розвиток екокультури відбувається всередині загальної культурної традиції та відображає типові національні особливості ставлення до природи.

Висновки. Дослідження виявило, що екологічний аспект в українському етносі – один із важливих засобів розвитку екологічної культури на сучасному етапі, вагомий чинник формування екологічної свідомості. Саме через різноманітні елементи народної культури – творчість, міфологію, релігію, з покоління в покоління передаються традиції дбайливого ставлення до навколишнього світу. Важливість традиційної екологічної культури українців в контексті розвитку сучасного суспільства полягає в значних часових рядах спостережень за конкретними місцевими та регіональними

екосистемами. Знання традиційної національної екокультури мають значну потенційну цінність, що заснована на культурній передачі знань з покоління в покоління. Оскільки середовище проживання не зазнало суттєвих змін, засновані на діахронічних даних традиційні знання можуть бути поєднані з науковим знанням.

Література

1. Дмитренко А. «Новая новинка, чтобы не болела голова и спинка»: магические и обрядовые действия, приуроченные к собиранию первых ягод на Правобережном Полесье Украины. *Res humanitariae XXII*. 2017. С. 12–37.

2. Зеленчук Я. І. *Українознавчо-історична реконструкція етносоціальної системи Гуцульщини* : автореферат дис. канд. історичних наук : 09.00.12 / Науково-дослідний інститут українознавства МОН України. Київ, 2007. 20 с.

3. Кібич А., Кібич І. Збереження етнокультурних традицій Гуцульщини як запорука сталого розвитку краю. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія географія. Спеціальний випуск : стале природокористування, відходи, проблеми, перспектива*. 2010. № 1. С. 430–437.

4. Киселева Н. Ю. Национальные экологические традиции и их изучение. *Вестник АОЭКО*. 2000. № 1. С. 28–37.

5. Крисаченко В. *Людина і довкілля*. Київ : Заповіт, 1995. 598 с.

6. Нечуй-Левицький І. *Світогляд українського народу. Ескіз української міфології*. Вид. 2-ге. Київ : Обереги, 2003. 144 с.

7. Сидоренко Л. І. *Сучасна екологія: наукові, етичні та філософські ракурси*. К.: Парапан, 2002. 152 с.

8. Татаринцев В. Р. *Экологическая парадигма традиционной культуры: на примере коренных народов Северной Евразии* : автореферат канд. философских наук : 09.00.13 / Белгородский государственный университет. Белгород, 2020. 22 с.

9. Шаповаленко А. Н. *Традиционная экологическая культура как фактор гармонизации взаимодействия природы и общества: социокультурный анализ* : автореферат дис канд социологических наук : 22.00.06 / Адыгейский государственный университет. Майкоп, 2009. 22 с.

10. Шевель А. О. Структурно-функціональна характеристика екологічної культури в загальній концепції екобезпечного розвитку України. *Вісник ДАКККіМ*. 2013. № 2. С. 20–25.

11. Berkes F., Folke C., Gadgill M. Traditional ecological knowledge, biodiversity, resilience and sustainability. *Biodiversity Conservation*. 1995. № 4. pp. 281–299.

12. Berkes F. Traditional Ecological Knowledge in Perspective. *Traditional ecological knowledge concepts and cases*. Edited by Julian T. Inglis, (1–10). Ottawa, Canada, 1993.

13. Fienup-Riordan A. *Eskimo New Brunswick NJ and Essays*. London, Rutgers University Press, 1990. 269 p.

References

1. Dmitrenko, A. (2017). "New novelty so that head and back do not hurt": magical and ritual actions, timed to collect the first berries in the Right-bank Polesie of Ukraine". *Res humanitariae XXII*, pp. 12–37 [in Russian].

2. Zelenchuk, Ya. I. (2007). Ukrainian-historical reconstruction of the ethosomal system of Hutsul region. Abstract of Ph.D. Kyiv: Naukovo-doslidnyi instytut ukrainoznavstva MON Ukrainy [in Ukrainian].

3. Kibych, A., Kibych, I. (2010). Preservation of ethno-cultural traditions of Hutsul region as a guarantee of sustainable development of the region. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya heohrafiya. Spetsialnyi vypusk : stale pryrodokorystuvannia, vidkhody, problemy, perspektyva*, no. 1, pp. 430–437 [in Ukrainian].

4. Kiseleva, N. Yu. (2000). National ecological traditions and their study. *Vestnik AOEKO*, no. 1, pp. 28–37 [in Russian].

5. Krysachenko, V. (1995). *Man and the environment*. Kyiv : Zapovit [in Ukrainian].

6. Nechui-Levytskyi, I. (2003). *The world outlook of the Ukrainian people. Sketch of Ukrainian mythology*. Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].

7. Sydorenko, L. I. (2002). *Modern ecology: scientific, ethical, and philosophical perspectives*. Kyiv : Parapan [in Ukrainian].

8. Shevel, A. O. (2013). Structural and functional characteristics of ecological culture in the general concept of ecological development of Ukraine. *Visnyk DAKKKiM*, no. 2, pp. 20–25 [in Ukrainian].

9. Tatarincev, V. R. (2020). *The ecological paradigm of traditional culture: the case of the indigenous peoples of Northern Eurasia*. Abstract of Ph.D. Balgorod: Belgorodskij gosudarstvennyj universitet [in Russian].

10. Shapovalenko, A. N. (2009). *Traditional ecological culture as a factor of harmonization of interaction between nature and society: sociocultural analysis*. Abstract of Ph.D. Majkop: Aдыгейский gosudarstvennyj universitet [in Russian].

11. Berkes, F., Folke, C., Gadgill, M. Traditional ecological knowledge, biodiversity, resilience, and sustainability. *Biodiversity Conservation*, no. 4, pp. 281–299 [in English].

12. Berkes, F. (1993). Traditional Ecological Knowledge in Perspective. *Traditional ecological knowledge concepts and cases*. Edited by Julian T. Inglis, pp. 1–10. Ottawa, Canada [in English].

13. Fienup-Riordan, A. (1990). *Eskimo New Brunswick NJ and Essays*. London, Rutgers University Press [in English].

Стаття надійшла до редакції 11.01.2020

Прийнято до друку 12.02.2020